

OPONENTSKÝ POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Jméno disertanta/disertantky:	Mgr. Petra Feniková
Téma práce:	Činnost mimořádných lidových soudů v období let 1945 - 1948
Rozsah práce:	216 stran vlastního textu, 256 stran včetně literatury, anotací a příloh
Datum odevzdání práce:	15.12.2021

1. Aktuálnost (novost) tématu

Oponovaná práce se zabývá problematikou činnosti mimořádných lidových soudů v Československu, tedy retribučním soudnictvím v českých zemích v letech 1945 – 1948. Slovenské retribuční soudy (Národním soudem Bratislavě, okresními a místními lidovými soudy) byly zmíněny spíše zcela okrajově, což je ovšem legitimní, jak s ohledem na odlišnou juristickou regulaci, tak s ohledem na název, rozsah a koncepční pojetí disertační práce zabývající se mimořádnými lidovými soudy, tedy soudy v českých zemích, což je přípustná licence každého autora badatelského díla. Přestože problematika mimořádných lidových soudů byla již v literatuře opakovaně poměrně detailně zpracována, a to jak v obecnější rovině, tak z hlediska činnosti jednotlivých soudů i konkrétních kauz, jedná se o téma, které stále ještě nabízí možnost bádání o problematice a jež zůstává v dnešní době nadále aktuální, a to nejen vzhledem k samotné dobové institucionalizaci, organizaci, regulaci a realizaci procesů, ale i vzhledem k širšímu spektru otázek s retribučními souvisejících a rezonujících dodnes v právním i společenském prostředí.

2. Náročnost tématu na teoretické znalosti, vstupní údaje a jejich zpracování a použité metody

Téma posuzované disertační práce se věnuje otázkám právního zakotvení retribucí v Československu, procesním právním obžalovaných v těchto řízeních, trestům, sondážní zmínce o obdobných úpravách a organizací procesů s válečnými zločinci, zrádci a kolaboranty v jiných státech Evropy, osobnosti B. Ečera, zabývá se stručným přehledem činnosti mimořádných lidových soudů ve vybraných regionech Čech a Moravy, dále vybranými případy, které řešil Mimořádný lidový soud v Praze, a to včetně těch případů, které byly již v zásadě samostatně zpracovány (kupř. Augustin Přeučil, K. H. Frank) a konečně se, opět spíše okrajově, dotýká přezkumu rozhodnutí mimořádných lidových soudů v podmínkách pozitivního právního řádu ČR.

Vzhledem k uvedenému širokému spektru otázek, k různým aspektům zahraniční i vnitrostátní problematiky a též k prvkům právněhistorickým i platněprávním lze téma oponované disertační práce považovat z hlediska znalostí za náročnější. Na druhou stranu vstupních údajů je nadprůměrné množství. Přestože je práce dominantně deskriptivní, je jejich zpracování na přijatelné úrovni. Jako zdroje byly v práci použity právní předpisy, domácí i zahraniční literatura, prameny i internetové zdroje. Při tvorbě práce byla kromě deskripce, uplatněna rovněž metoda diskurzivní analýzy i historické analýzy a rovněž metody logické. Vzhledem k pasážím ohledně zahraničí a příkladovým studiím se nalézá v oponované disertační práci spíše dílčím způsobem též prvek komparativní a dále metoda sondy konkrétních procesů. Při analýze jednotlivých procesů byla v práci uplatněna rovněž biografická metoda a kol. Feniková při zpracování použila i dříve vytvořené statistiky, tedy lze říci, že dotčena byla jistým způsobem i statistická metoda.

3. Formální a systematické členění práce

Formální a systematické členění práce je v zásadě logické z hlediska matérie i návaznosti textu a je přiměřeně uspořádáno, i když s jistými nedostatky. V úvodu (s. 1 – 20 práce) v souladu s uzací ohledně tvorby akademických kvalifikačních prací nalezne čtenář informace uvádějící jej do problematiky, která byla předmětem bádání v práci, dále informace vymezující cíle práce, definici kritérií pro identifikaci relevantních vstupních informací a jejich analýzu. Také se práce v úvodu zabývá strukturou práce a rozбором nejdůležitějších použitých zdrojů, což lze současně považovat za určitou formu rozboru stávajícího stavu poznání problematiky. Výslovně nejsou uvedeny metody práce.

První kapitola (s. 21 – 81 práce) patří, vedle kapitoly týkající se jednotlivých vybraných retribučních kauz, mezi nejobsáhlejší části díla. První kapitola se označuje retribuční v Československu, nicméně z hlediska obsahového je zřejmé, že zde došlo patrně v důsledku množství subkapitol k nepřesnosti v systematice, když subkapitola 1.9. se označuje Potrestání zrádců, kolaborantů a válečných zločinců v dalších zemích Evropy (s. 74 – 81 práce) a věnuje se, souladně se svým názvem, právě jiným retribučním, než těm československým. Název kapitoly by tedy měl být jiný – např. retribuční v Československu a vybraných dalších zemích Evropy nebo naopak při zachování stávajícího označení obou částí práce by měla být subkapitola 1.9. systematizována jako samostatná kapitola. Dále by se mohla nabízet otázka, proč je v práci postavena zvláště regukace potrestání válečných zločinců a kolaborantů u některých cizích států, avšak slovenské retribuční jsou, poněkud nelogicky, včleněny do retribučních českých (s. 26 – 27 práce). U zahraničních retribučních nadto nejde o skutečnou komparaci, ale o popis. Srovnání si samozřejmě pak může čtenář učinit sám. V pasáži ohledně norimberského tribunálu (s. 78 – 81 práce) se tato soustřeďuje na popis některých elementů procesu. Není zcela jasné propojení s tématem práce, snad kromě upozornění na mezinárodní rozměr retribučních. První kapitola je více deskriptivní.

Druhá kapitola se věnuje životu a činnosti dr. B. Ečera (s. 82 – 91 práce), významné osobnosti, která se zasloužila o podobu mezinárodního trestního práva, ale podílela se i na postavení K. H. Franka před soud. Nutno ovšem říci, že by bývalo bylo možná vhodné více propojit tuto kapitolu s vlastním tématem disertační práce, tedy klást důraz na poněkud jiné elementy a odlišně obsah kapitoly konceptualizovat.

Třetí kapitola (s. 92 – 99 práce) provádí stručný exkurz do činnosti mimořádných lidových soudů ve vybraných regionech českých zemí. K zobecnění závěrů z těchto sond, dotýkajících se cca ¼ z celkového počtu mimořádných lidových soudů však v práci v podstatě nedošlo.

Nejrozsáhlejší je čtvrtá kapitola, v níž se posuzovaná práce soustřeďuje na konkrétnější zkoumání a promítnutí činnosti Mimořádného lidového soudu v Praze na vybraných příkladech (s. 100 – 189 práce). Soud byl vybrán jako nejvíce sledovaný, kdy kol. Feniková mj. zvažovala hypotézu, že bude vzhledem k největšímu zájmu snad stížen nejméně excesy (s. 100 práce). Případy jsou popsány na základě spisových materiálů. I tato kapitola se vyznačuje primárně deskripcí.

Poslední kapitola (s. 190 – 202 práce) se pro komplexnější pohled snaží nastínit „*možnost přezkumu rozhodnutí vydaných retribučními soudy v podmínkách soudobého právního řádu*“ (s. 190 práce). Reflexe aplikační praxe se soustředěním zájmu kol. Fenikové na možnost přezkumu v souvislosti s eventuálním porušením práv obžalovaných, představuje zajímavou a podnětnou pasáž práce. Snad by bylo možné provést rozsáhlejší zkoumání v tomto ohledu, které by přineslo více poznatků. I zde by také pak bylo možné více konceptualizovat včetně identifikace kritéria, podle kterého byly zvoleny jednotlivé, v posuzované práci dotčené, případy.

Práce je ukončena závěrem (s. 203 – 216 práce), v němž kol. Feniková předkládá zjištěné poznatky, odpovídá na cíle práce a např. se též v rámci řečeného vyjadřuje k současným diskuzím dotýkajícím se fungování mimořádných lidových soudů, kdy se mj. z hlediska tehdejší doby včetně dobových zkušeností, srovnání se zahraničím i na základě poznatků získaných bádáním při sledování a analýze dodržování normativně zakotvených práv obžalovaných v retribučním řízení v českých zemí autorka s částí kritiky spíše neztotožňuje, když vidí u retribučních procesů např. jistou míru kontinuity s režimem tzv. stanného soudnictví (s. 206 práce). V práci jsou na tomto místě zmíněny ovšem i častější nedostatky a pochybení v řízení a rovněž odlišný charakter v případě tzv. obnovených retribucí.

4. Vyjádření k práci

Posuzovaná disertační práce podává komplexnější pohled na činnost mimořádných lidových soudů v letech 1945 – 1948 včetně mezinárodního rámce a srovnání s příklady zahraničních úprav, popisu vybraných kauz a akcentu na přezkum rozhodnutí MLSů z hlediska současného právního řádu ČR. Více se práce zaměřuje na výzkum ohledně práv obžalovaných v řízení před mimořádnými lidovými soudy včetně eventuální možnosti změny rozsudku mimořádného lidového soudu v právním řádu ČR v souvislosti s doměným porušením práv obžalovaných v původním řízení a snahou o nápravu takových excesivních vad řízení. Nejde v tomto směru tedy jen o diskurzivní analýzu, ale o jisté obohacení oborového diskurzu. Kol. Feniková materií zpracovala a analyzovala, v práci lze nalézt i hodnotící stanoviska a jisté koncepční úvahy, např. právě ve vztahu k nápravě možných vad procesů a v závěru.

Oponovaná práce si vytkla dva stěžejní cíle, jednak spíše deskripčně-analytický cíl vztahující se k normativitě, totiž identifikovat a kriticky rozebrat procesní práva obžalovaných v retribučních procesech v českých zemích, jednak poznávací cíl živého práva, tedy pokusit se zodpovědět otázku, zda byla procesní práva obžalovaných v praxi dodržována. Zde autorka vycházela primárně z literatury a z dílčích případů, kteréžto pojetí bylo jedním z faktorů ovlivňující závěry práce. Cíle práce, vytčené kol. Fenikovou, lze považovat za splněné.

Při zpracování tématu bylo vycházeno z příslušných zdrojů, zahrnujících právní předpisy, domácí i zahraniční literaturu, prameny i internetové zdroje. Poznámkový aparát v zásadě odpovídá citační normě. Až na některé drobné nuance je práce strukturována a postavena logicky, je úpravou, stylisticky i jazykově na odpovídající úrovni a s přiměřenou hloubkou analýzy, ačkoliv mohla být snad o něco méně deskriptivní. Podrobněji viz výše a též dále na příslušných místech tohoto posudku. Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí pro obhajobu disertační práce.

5. Kritéria hodnocení práce

Splnění cíle práce	Práce si stanovila 2 hlavní cíle: „ <i>identifikovat a podrobit teoretickému rozboru procesní práva obžalovaných, která byla spojena s řízením před retribučními soudy</i> “ a „ <i>zodpovědět otázku, zda procesní práva obžalovaných byla v praxi reálně aplikována a dodržována</i> “. Cíle práce byly splněny.
Samostatnost při zpracování tématu včetně zhodnocení práce z hlediska plagiátorství	Otázku samostatnosti při zpracování tématu může zodpovědět vedoucí práce. Systémy kontroly vyhodnotily shodu s více než 250 zdroji, což jen prokazuje, že autorka provedla značnou heuristiku a

	<p>pracovala s řadou zdrojů. Větší rozsah shody ve výši 51% je zachycen pouze s neobhájenou verzí této práce, kterou disertantka významně přepracovala. Další shoda ve výši 23% je dána s rigorozní prací, kterou kol. Feniková uvádí a také cituje. Určitá shoda okolo 7% je vykázána ještě s citacemi pár internetových zdrojů, z náhledu vygenerovaných souborů se jeví pravděpodobné, že jde o diplomovou práci autorky, na kterou ostatně kol Feniková v oponované práci rovněž upozorňuje i odkazuje. Disertační práci tedy lze považovat za původní. Rozsah shod je dán v nemalé míře i povahou na PF UK používaných systémů kontroly, které uvádějí shodu i u čísel právních předpisů, názvů předpisů i literatury, úseků z ustanovení normativních aktů apod.</p>
Logická stavba práce	<p>Stavba práce je postavena v zásadě logickým způsobem, je členěna velmi zevrubně a přehledně, návaznost kapitol a subkapitol je smyslupná a ve svém celku vytváří kompaktní a ucelený systém. U subkapitoly 1.9. by bylo vhodné ji buď oddělit anebo jinak pojmenovat kapitolu 1. Zařazení slovenských retribucí by mohlo být ve zvláštní subkapitole, takto je postaveno poněkud nelogicky do rámce retribucí v českých zemích.</p>
Práce se zdroji (využití cizojazyčných zdrojů) včetně citací	<p>Zdroje byly využity přiměřeně. Použity byly nejen právní předpisy, ale rovněž judikatura, domácí i zahraniční literatura, pramenné zdroje včetně archiválií (jejich vybrané příklady tvoří přílohu práce) a také internetové zdroje. Zmínit lze absenci některých titulů, např. dílo E. Janečkové Proces s protektorátní vládou nebo knihu J. Drápala Poslušen zákonů své země a svého stavu. V některých případech by bylo snad vhodnější namísto internetových zdrojů čerpat ze zdrojů primárních (např. u textu ohledně B. Ečera). V práci je 415 poznámek pod čarou.</p>
Hloubka provedené analýzy (ve vztahu k tématu)	<p>Hlubokost analýzy ve vztahu k textu je vcelku uspokojivá, byť na některých místech mohla být výraznější.</p>
Úprava práce (text, grafy, tabulky)	<p>Formální úprava oponované disertační práce je zpracována v souladu s požadavky, kladenými na obdobné disertační práce. Odpovídá rovněž povaze právníkové závěrečné práce. Tabulka práv obžalovaných dle trestního řádu z roku 1873, představující jednu z příloh, je přehledná, pěkná a velmi vhodná. Pozitivně lze hodnotit i další přílohy ilustrující příklady různých archivních dokumentů, týkajících se zkoumané problematiky.</p>

Jazyková a stylistická úroveň	Jazykové a stylistické niveau práce je přiměřené kvality. Věty jsou formulovány odborně, přitom pochopitelně i pro širší čtenářský okruh. Občas by však některé věty mohly být formulovány precizněji. Např. na s. 77 se píše, že „ <i>Norské potrestání válečných provinilců se obecně v Norsku vyznačovalo důkladným vyšetřováním a přísnými postupy, a to ve srovnání s jinými východoevropskými zeměmi.</i> “ Zde je jednak otázkou, zda existovaly ještě jiné než norské retribuice v Norsku a jednak Norsko nepatří mezi východoevropské země, jak by se z formulace snad mohlo zdát. V práci není ujednoceno uvádění dat, zejm. názvy měsíců. Někdy jsou psány číselně (např. s. 26 práce), někdy slovně (s. 24 práce). Na s. 35 práce je právně terminologicky nepřesně psáno o poučovací povinnosti vůči právu obžalovaného ustanovit si obhájce. Obhájce ovšem může být buď zvolen obžalovaným anebo ustanoven. Na s. 199 práce je nepřesně skloňováno příjmení Jozipa Broze Tita, kdy je rovněž nepřesně nad o zařazena čárka.
-------------------------------	---

6. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě

Většina připomínek k posuzované disertační práci byla již zmíněna výše. Tyto připomínky mají povahu možných pohledů, doplnění a úvah, nikterak nerelativizují, že studentka prokázala zájem o problematiku a odvedla záslužnou práci.

Co se týče metod, mohla být vzhledem k již většímu množství vstupních zdrojů výrazněji použita při zpracování v poslední době i v právu a právní historii stále rozšířeněji využívaná statistická metoda, byť i tato metoda byla do jisté míry použita. Rovněž bylo možné v rámci struktury práce zařadit definičně-teoretickou část či alespoň pasáže identifikující a pro účely práce vymežující definice klíčových právních institutů. Např. při vymezení pojmu retribuice na s. 22 práce mohla být zmíněna koncepce tzv. retributivní justice oproti justici restorativní nebo mohly být pro účely práce definovány pojmy jako doba nesvobody a doba zvýšeného ohrožení republiky. Při takovémto vymezení by pak bylo možné se právních termínů držet a nenahrazovat je nepřiliš vhodně formulovaným vlastním pojmoslovím – např. na s. 23 je použit termín „nesvobodné období“ jako synonymum normativního *terminu technicu* doba nesvobody.

U ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věstníku čsl. jako jakési „grundnormy“ čs. prezidentské dekretální normotvorby mohl být v souvislosti s retribučními dekrety zmíněn i ústavní dekret č. 3/1945 Úř. věstníku čsl., o výkonu moci zákonodárné v přechodném období, republikovaný pod č. 21/1945 Sb. který prodloužil jeho platnost a účinnost a též pro období, než se ustavilo Prozatímní Národní shromáždění. Právě čl. 2 tohoto dekretu též představoval právní základ proměn reálií dekretů v souvislosti s ustavením tzv. košické československé vlády.

Pozitivně lze hodnotit např. skutečnost, že při vyvozování závěrů z porovnání a analýzy juristické regulace a skutečného uplatňování procesních práv obžalovaných lze v disertační práci vnímat snahu zachovat objektivní badatelský étos, vycházet z dobové právní úpravy a právní reality a vystříhat se prezentismu, tj. použití prizmatu současné úpravy, resp. soudních kritérií. Při té příležitosti snad bylo možné v rámci přípravy východiskového rámce

pro bádání ohledně dodržování procesních práv obžalovaných ještě provést analýzu úpravy a její aplikace např. v řízení o obdobných deliktech za první republiky, která by ukázala, zda v retribučních procesech došlo ke kontinuitě dosavadních standardů law in books a law in action či k odchýlení se od nich.

Při popisu diskuzí ohledně trestního postihu členství v nacistických a fašistických organizacích dle velkého retribučního dekretu (s. 27 – 29 práce) by bylo možné zmínit rozdíl mezi členstvím, které bylo trestné u závažnějších organizací (např. SS), zatímco u jiných byl trestný až výkon funkcí. Také by bylo vhodné již u pojednání o velkém retribučním dekretu v tomto ohledu zmínit propojení na mezinárodní trestní právo a vliv dr. Ečera na tyto skutkové podstaty.

Diskuzní úvahy by se mohly týkat skutečnosti a důvodů, proč se československé retribuční obecně závazné předpisy vrátily ke starší koncepci pojetí trestního předpisu jako jednotného hmotně-procesního normativního aktu oproti rozdělení trestního práva hmotného a procesního, k čemuž došlo již v polovině 19. století. U tvrzení ohledně nedodržování předpisů o výkonu trestu odnětí svobody při výkonu trestu odnětí svobody na základě rozsudků retribučních soudů (s. 47 práce), kdy práce odkazuje na titul literatury, by bylo vhodné alespoň uvést případ či provést vlastní šetření v této oblasti. U jiných trestů jsou v posuzované práci obvykle příklady uvedeny.

U pasáže ohledně okresních vyšetřovacích komisí, jež jsou v práci hodnoceny povýtce negativně, by bylo vhodné hodnotící závěry výrazněji opřít o zdroje. Např. skutečnost, že velké množství případů nebylo postaveno před soud pro nedostatek důkazů, má být podle práce dokladem, že lidé byli zajišťováni na základě msty a byli nevinní (s. 61 práce). Zastavení řízení či osvobození pro nedostatek důkazů ovšem z pohledu odvětvové jurisprudence není totéž jako osvobozující judikát na základě prokázané nevinny. Ve vědecké práci by tvrzení mělo být v rámci objektivního badatelského étosu opřeno o zdroje. Jeden případ (s. 62 práce) ještě nemůže tvořit zobecňující závěr.

Různé názory by mohly rovněž zaznít ohledně názoru kol. Fenikové, že „*Ečer byl dle mého názoru snad nejvýznamnější osobností české retribuice*“ (s. 82 práce). B. Ečer bezpochyby patřil mezi nejvýznamnější postavy, které se za československou stranu podílely na formování mezinárodního práva trestního a na stanovení „norimberského“ rámce potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů po 2. světové válce. Není však zřejmé, co se myslí spojením – nejvýznamnější osobnost české retribuice, zda tvorba norem, činnost soudů apod. Zajímavé je předestření řady případů řešených Mimořádným lidovým soudem v Praze, které představují střípky mozaiky nejen dobové právní úpravy a aplikační praxe, nýbrž rovněž osudů a jednání různých jednotlivců v předmětném období a mohou vybízet i k filozofickým otázkám moci a odpovědnosti atd. Jen je škoda, že nedošlo k výraznější analýze a konceptualizaci.

Více rozvedena a doložena by mohla být úvaha obsažená v disertační práci, že se českoslovenští komunisté při své kritice mírnosti rozhodovací praxe Národního soudu inspirovali událostmi v Jugoslávii (s. 199 práce).

Za pro diskurz přínosné a obohacující lze považovat závěry posuzované disertační práce, reflektující mj. i vlastní pohledy disertantky.

Otázky:

- 1. Vymezení práv obžalovaných v řízení před retribučními soudy v českých zemích v letech 1945 - 1948?**
- 2. Otázka správné argumentace Národního soudu týkající se použitelnosti předválečného mezinárodního práva z pohledu A. Hobzy a dalších autorů?**

Doporučení/nedoporučení práce k obhajobě	Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí pro obhajobu disertační práce.
---	---

V Praze dne 28.02. 2022.

Doc. JUDr. Jiří Šouša, Ph.D.
oponent/oponentka